

В. КЕРРА

ЗА ЗАЛІЗНОЮ
ЗАВІСОЮ

ЗА ЗАЛІЗНОЮ ЗАВІСОЮ

ЗА ЗАЛІЗНОЮ ЗАВІСОЮ

ЗВІТ ПРО СХІДНЮ ЕВРОПУ

АМЕРИКАНСЬКИХ КОРЕСПОНДЕНТІВ:
ВАЛЬТЕРА КЕРРА, НЕДА РЕССЕЛЛА, РЕССЕЛЛА ГІЛЛА
І ВІЛЬЯМА ЕТВУДА

Handwritten signature
БІБЛІОТЕКА
ІМЕНІ О. ОЛЬЖИЧА
ВУЛ. ГРУШЕВСЬКОГО, 4

АВГІСБУРГ, »ПУ-ГУ«, 1948

Handwritten signature
22530

Як складено цей звіт

Причиною, що змусила газету «Нью-Йорк Гералд Трибюн» вислати спеціальну групу журналістів зібрати відомості й скласти реалістичний звіт про цей великий обшир Європи під советським впливом, була відсутність до цього часу спроби великого масштабу вивчити всі ці країни в їх сучасному стані. Особливе значення для США з того моменту, як вони схвалили «план Маршалла» для підтримки й відбудови Європи, мало питання розвитку советського контрплану, що його іноді називають «планом Молотова».

Чотири журналісти-звітодавці, обрані заради їхнього досвіду в європейських питаннях та особливих знаннів мов, працювали по два; таким чином, кожна пара об'їхала по 4 країни. Ця метода праці давала можливість більшої об'єктивності.

Вальтер Керр, дипломатичний кореспондент газети, недавно призначений на керівника її паризького бюро, і Нед Ресселл — керівник лондонського бюро — об'їхали Угорщину, Болгарію та Югославію. Ресселл Гілл — керівник берлінського бюро до й після війни та автор передових статей у нью-йоркському виданні газети останніх 6 місяців, і Вільям Еттвуд — член паризького бюро, людина надзвичайних мовних здібностей і знаннів, — були надіслані до Фінляндії, Польщі, Чехо-Словаччини та Австрії.

Майже два місяці перед від'їздом тривала спеціальна підготовка. Керр і Гілл вивчали готові інформації у Вашингтоні та Нью-Йорку, а Ресселл і Еттвуд збирали нові повідомлення в Парижі й Лондоні.

В середині липня квартет зібрався в Парижі, склав питання для дослідів та об'єднався на спільній платформі опрацювання проблеми.

Повернувшись знов до Парижу, кожна група мала нотатки на 60 000 слів. Вони зробили все можливе, щоб дістати найточнішу й найдокладнішу відповідь на поставлені питання.

Статті були вислідом спеціальної праці чотирьох звітодавців. Через це вони не вийшли в світ з індивідуальними підписами. Всі чотири журналісти перейняли спільну відповідальність за весь матеріал.

Вишукування фактів

Два потужних рухи, що матимуть глибокий вплив на долю решти світу, виявляються тепер у східній Європі.

Перший — це ростучий вплив комуністичних партій. Вони вже захопили контроль у Румунії, Болгарії та Югославії. Другий — це поява цілої мережі контрольованих державою господарств, зв'язаних із Советським Союзом і незалежних від пляну Маршалла. Вони вказують на остаточний розподіл Європи на два окремі світи.

І все ж таки сьогоднішня східня Європа не являє собою цілості. Ми бачили країни, де вплив СРСР надпотужний і всеосяжний, але ми знайшли також такі країни, де він слабкий. Ми знайшли в одних країнах деякі громадські свободи, в інших неприхований поліційний терор. Фінляндія та Чехо-Словаччина нагадували нам тоді США, але в Югославії стан був цілком подібний до стану в СРСР.

Розглядаючи відповіді на основні життєві проблеми у вісьмох країнах цієї території, де гостро зіткнулися советські й американські інтереси, ми ясно усвідомили, що фраза про «залізну завісу» означає невідповідне спрощення. Бо в цій своєрідній частині світу більше впадають в око

розбіжності, ніж подібності. Узагальнення не потрапляють у ціль.

Ми розмовляли з такими людьми, як Ян Массарик, міністр зовнішніх справ Чехо-Словаччини, що раніше працював на гуті в Піттсбургу (США) і одружився з дочкою свого господаря. Ми розмовляли з такими людьми, як Матіяш Ракоші, керівник угорських комуністів, що 16 років (половину всієї політичної діяльності) просидів у в'язниці, з них 9 років в окремій камері. Після того, як Советський Союз виміняв його за чотири старих угорських прапори, він поїхав до Москви закінчувати свій вишкіл на політичного проводиря.

Ми вирішили розподілити звіт на предмети, де є подібність та розбіжності, і почати опис наших намагань вишукати факти.

У північних країнах — Фінляндія, Польща, Чехо-Словаччина та Австрія — Гілл та Етвуд не мали серйозних труднощів, щоб дістати візу на в'їзд. Фінляндія та Чехо-Словаччина виставляють її американським кореспондентам автоматично. Польща видає її приблизно за тиждень, бо всі прохання й анкети надсилаються на опрацювання й вирішення до Варшави. В'їзд до Австрії, окупованої чотирма державами, був дозволений установою американського військового управління, але для советської зони вимагають спеціального дозволу, що його не так то легко дістати.

У південних країнах — Угорщина, Румунія, Болгарія та Югославія — становище було зовсім інше. Для в'їзду до перших трьох окупованих советською армією країн, потрібний советський дозвіл.

Керр та Ресселл отримали його для Угорщини й Болгарії, для Румунії дозволу взагалі не видавали — його ще не видали жодному американському кореспондентові з початку цього року. Отже Керр мусив відкривати собі шлях на Букарешт іншими засобами.

В Югославії також були труднощі. Тут Керрові відмовили видати візу, мотивуючи тим, що його повідомлення (про мирні переговори) «недружні до югославської держави». Ресселл дістав візу, але на протязі свого десятиденного перебування в Београді спромігся побачити тільки одного югославського урядовця. І це не поодинокий випадок. Це саме трапилося з Говардом Смітом, радіо-кореспондентом, що був там у середині серпня.

Але, за цим винятком, ми знаходили всюди готовість допомогти, дружність і добрий контакт майже в усіх установах; ще більше у приватних осіб. Загалом можна сказати, що одержавши дозвіл на в'їзд, ми могли їздити по країні без перешкод. Винятками, що заслуговують на увагу, були болгарська й югославська прикордонні смуги (на грецькому кордоні) та, зрозуміло, советська зона в Австрії.

У Фінляндії, Польщі, Чехо-Словаччині, Австрії та Угорщині вільно продаються американські, англійські, французькі та інші західні книжки.

В Румунії, Болгарії та Югославії вони підлягають конфіскації, якщо цензура знайде в них місця, що їх можна було б вважати за «недружні» до цих країн, комуністичної партії чи Советського Союзу. Цій загальній політиці підлягає й фільм.

В галузі господарства важче узагальнювати. Намагання створити автаркний господарський блок з виключенням західного капіталу цілком наочне всюди.

Але навіть у цьому не було багато одноманітності. Усі ці країни, за винятком Австрії стоять поза межами плану Маршалла. З другого боку — Фінляндія, Чехо-Словаччина й Угорщина більше половини своєї зовнішньої торгівлі провадять із Заходом, якщо не рахувати репарацій на користь Советського Союзу, що їх мусять сплачувати Фінляндія та Угорщина. Польща, Румунія, Болгарія та Югославія торгують з ССРСР та між собою.

У політичній сфері ми знайшли в усіх країнах величезний вплив ССРСР, хоч, правда, у Фінляндії він найменший. Ми знайшли повну владу комуністів у Румунії, Болгарії та Югославії. Ми знайшли вплив комуністів значно сильнішим, ніж це виправдує опір проти них у народі, у Польщі, Чехо-Словаччині та Угорщині. Ми знайшли тут гострі проросійські та антиамериканські тенденції і побачили, що вони йдуть своїми власними шляхами до господарської відбудови, згідно з своєю партійною програмою.

— Чи ваша сила більша, ніж дає на це право кількість ваших прихильників серед населення? — запитав Нед Ресселл угорського комуністичного провідника.

— Зрозуміло, що так! — відповів той, — але ми працюємо більше.

І це правда. Комуністи працюють більше. Але, щоб сказати всю правду, треба вказати на значення советських військ у Польщі, Угорщині, Австрії, Румунії та Болгарії, де вони стоять як окупаційні сили або як охорона

шляхів зв'язку до окупаційних зон. Треба відмітити комуністичні контролі поліції в усіх цих державах, за вийнятом Австрії, та контроль судів у балканських краях.

Треба розповісти про шахрайство на виборах у Польщі та Угорщині. Треба вказати на різноманітні дрібні некомуністичні партії, що взаємно поборюють одна одну, на партії, що співпрацюють із комуністами, поки всі вони не ослабнуть і їх не проковтнуть комуністи.

Комуністичний вплив — це найбільший політичний і економічний фактор східної Європи. Через це він і визначає рамки для відповідей на поставлені нами питання. Дальші статті вияснюють вплив советських військ на комуністичні методи захоплення та утримання влади, комуністичні намагання господарської відбудови згідно з їхньою доктриною та становище некомуністичних сил.

Це велетенський обшир з 95 млн. людей, слов'ян і не-слов'ян, католиків і православних, частково дружніх до росіян, здебільшого ворожих, що живуть у великій сільськогосподарській смузі й відчують брак промислових виробів. За вийнятком чехів і фінів, усі ці народи не бачили багато свободи в минулому. Але всі вони бажають свободи.

У. Юрчи

Роля советської армії

Безпосередньо після закінчення війни командувач однієї советської дивізії в Угорщині запросив групу американських офіцерів до свого штабу. Американці дуже зраділи, бо це був рідкий випадок побачити советське штабне життя.

Вечір відбувся в типовому російському стилі — з горілкою, тостами й великими блюдами, повними добрих страв. Наприкінці вечору советський командувач супроводив гостей через усі кімнати аж до тієї, де висіли таємні мапи з визначенням розташування советської армії.

Але старший американський офіцер не був задоволений. Він запідозрив, що все це — лише інсценування. Він прошепотів одному з своїх офіцерів: »Залишіть тут свою шапку й прийдіть по неї пізніше!« Через три години після того, як усі розійшлися, офіцер повернувся. Уся головна квартира зникла цілком.

Ми розповіли цю історію, щоб показати ті труднощі, що з ними зустрічаєшся, коли хочеш щонебудь узнати про советську армію. Але все ж таки деякі інформації проникли до зовнішнього світу.

У п'ятьох країнах перебуває 400 тис. советських солдатів. В інших трьох немає жодного. До цього треба додати 775 тис. власних солдатів семи країн — союзників СРСР. Крім того, за приблизними підрахунками, 225 тис. чол. советських військ стоять у советській окупаційній зоні Німеччини.

В кінці війни загальна кількість советського війська в східній Європі становила 5 млн. вояків; хоч вона дуже різко була зменшена, все ж військо — одно з найголовніших знарядь советської політики в усіх країнах нашого дослідження.

Щоб дати загальний перегляд становища в східній Європі Ресселл Гілл заїхав у Берлін дістати там інформації про советську окупаційну зону. Дослід дає таку схему (деякі з цих даних ми визнаємо за приблизні) збройних советських сил та сил їх старих і нових союзників:

Збройні сили в східній Європі

Країна	Сила советської армії	Тубільна армія
1. Фінляндія	нема	34 000
2. Польща	120—200 000	150 000
3. Чехо-Словаччина	нема	150 000
4. Австрія	30—41 000	нема
5. Угорщина	40 000	15 000
6. Румунія	100 000	20 000
7. Болгарія	60 000	32 000
8. Югославія	нема	350—400 000
9. Німеччина	250 000	нема

Отже советських військ немає у Фінляндії, Чехо-Словаччині та Югославії. Згідно з мирною угодою, советська

армія повинна залишити Болгарію до середини грудня. В Румунії та Угорщині советська армія має право, згідно з мирними угодами, тримати достатню кількість частин для охорони советських ліній постачання й зв'язку до Австрії, — поки не буде підписаний австрійський мирний трактат.

Але в Польщі значно більше російських військ, ніж це можна виправдувати офіційними поясненнями, що вони залишені тут для охорони сполучення з Німеччиною. Більшість їх стоїть у стратегічному промисловому обширі Шлезьку — господарському нервовому вузлі Польщі.

В інших країнах, можливо, з винятком Румунії, російські сили вважають за військових експертів відповідно до поставлених завдань.

Факт перебування советської армії в цих країнах має наочні важливі політичні й господарські наслідки.

Советські армії привели з собою багато комуністичних провідників, що тепер керують країнами. Армії пильнують, щоб цим провідникам дали «правильні» посади в тимчасових урядах. З того часу війська опікувалися, щоб ці навчені в Москві комуністи тримались на своїх посадах або одержали нові «ще важливіші». Так було в кожній країні.

Серед цих людей перебував заступник угорського прем'єр-міністра Матіаш Ракоші, прем'єр-міністр Георгій Димітров, колишній генеральний секретар Комінтерну в Болгарії; президент Болеслав Берут у Польщі, прем'єр-міністр Клемент Готтвальд у Чехо-Словаччині, Анна Павкер у Румунії, Цола Драгоїчева в Болгарії та Герта Кусінен у Фінляндії.

Прикладом безпосереднього втручання советської армії був арешт найвидатнішого провідника угорської опозиції Беля Ковача в першій половині цього року, що про нього з того часу ніхто нічого більше не чув. Його рукописне визнання своєї провини в намірах повалити угорський уряд ходило, правда, по руках у високих урядових колах Будапешту, але формально ніхто його не обвинуватив і не віддав до суду.

Другий випадок трапився цього літа, коли угорський уряд зібрався, щоб обговорити створення парламентського комітету для розсліду «змови» прем'єр-міністра Ференца Надь, що подав до димісії, перебуваючи у Швейцарії. Засідання затрималося через запізнення Ракоші. Нарешті той з'явився й оголосив: «Я маю вістку від росіян. Вони не дозволять жодного парламентського розслідування».

Здивовані члени кабінету мусили скоритись.

Проте советська армія намагається по змозі уникати безпосередньо галасливого втручання до політичних справ країн-сателитів. Вона покладається на те, що відповідні уряди самі цілком розуміють справу й знають нетерпимість Кремля до «недружного» ставлення.

Вплив советської армії в господарських справах ще наочніший. Найбільше впадають в очі, зрозуміло, тяжкі репарації, що їх вимагає ССРСР від Фінляндії, Угорщини й Румунії. Вплив армії використовується, наприклад, для того, щоб «намовити й переконати» Угорщину та Румунію створити з Росією мішані промислові товариства. В Угорщині вони створюються на базі «50% на 50%» для експлуатації алюмінійних і нафтових джерел, судноплавства й авіації, як і багатьох банків та страхових товариств. У Румунії ці товариства створили справжні монополії в ду-

найському пароплавстві, авіації, лісорубній промисловості; захопили в свої руки увесь майбутній розвиток нафтової промисловости.

Советський внесок до цих підприємств складається звичайно з колишніх німецьких акцій або з певних місцевих цінностей, що були визначені на репарації. Угорські господарські кола невдоволені, що советські внески в таких товариствах значно перецінюються, а угорські недоцінюються.

Комуністичний керівник найвищої господарської Ради Угорщини п. Ваш відкинув їх скарги, заявивши: «Початкове капіталовкладення не грає жадної ролі, найважливіше для нас — це остаточні прибутки та успіх цих товариств».

У своїй зоні в Австрії росіяни пішли далі від заснування таких «пів-напів» товариства, що на них австрійці, підтримані американцями, не дали своєї згоди.

Згідно з потсдамською угодою росіяни мали право в Австрії не на репарації, а тільки на перебрання колишньої німецької власности.

За советською інтерпретацією, всяке майно, що його німці свого часу захопили в Австрії, підпадає під цю категорію, хібащо його захопили «безпосереднім насильством».

А що більша частина цього майна складається з «аризованого» майна, тобто такого, що за нього наці сплатили колишнім жидівським власникам чисто символічні грошеві внески, то виходить, що росіяни змушують жидів сплачувати репарації за німців. Один британський член альянтської комісії зауважив якось, що, мабуть, росіяни

розглядають як »безпосереднє насильство« тільки те, коли комусь приставлять до ребер пістоль, але не тоді, коли його змушують передати свою власність за мізерну ціну, захопивши його жінку й дітей.

Росіяни сконфіскували 340 австрійських фабрик, серед них багато ключевих підприємств, та зорганізували їх у незалежний трест, що називається »Управління німецького майна в Австрії«. Цей трест підпорядкований безпосередньо державній комісії планування. Таким чином, ці фабрики стали частиною совєтської економіки. Совети на-полягають на тому, щоб це привласнення ними фабрик було легалізоване в австрійській мирній угоді; після цього вони заберуть свої війська. Це — одна з головних причин за-гаєння переговорів чотирьох держав у цьому питанні.

Росія уважно слідкує за національними арміями в Болгарії, Румунії та Польщі, менше в Югославії.

Також і місцеві комуністичні партії провадять у цих арміях військо-ве навчання, щоб зробити їх лояльними до Росії. В Болгарії була драконівська чистка офіцерського корпусу, і 2500 із 4500 офіцерів були так або інакше ліквідовані.

В Румунії 20-тисячне військо поділене на дві дивізії, що були скомплектовані в Совєтському Союзі ще за війни з румунських полонених. Їх ніколи не використовували як бойову частину. Прийшли вони до Румунії разом із червоною армією, як допоміжні поліційні частини.

Ми не знайшли жодного доказу того, щоб зброя була підігнана до російських моделей. Але треба сподіватися, що це станеться пізніше, і американські військові установи вважатимуть це за нормальне. Військова промисло-

вість усіх країн, за винятком Югославії й Польщі, — дуже мала.

В Угорщині й Румунії, Фінляндії та Чехо-Словаччині не можна було помітити, що командири червоної армії співпрацюють з місцевими арміями. В Болгарії існувало кілька російських кадрів вишколу. Румунська армія користується советськими правилами вишколу та перейняла советську систему політичних комісарів у війську.

Тільки польська армія дістала велику допомогу від Росії. Усю польську артилерію так само, як і більшість рушниць, пістолів, автоматів і багато танків Польща одержала від ССР. У польському війську перебувають тепер від 2 до 3 тис. советських командирів. Вони носять польські уніформи, але не роблять ніяких інших спроб приховати свою національність. Начальник польського генерального штабу — росіянин. У великих військових частинах він запровадив російську систему генерального штабу. Проте кількість росіян у польській армії увесь час зменшується відповідно до прибуття нових польських офіцерів. У війську тепер 15 тисяч польських офіцерів.

Фахівці розповідали Ресселлу Гіллові та Вільямові Етвудові, що советське найвище командування не вважає за доцільне використовувати польську армію в майбутній війні як союзну бойову силу, не зважаючи на надану їй допомогу. Росіяни знають, що більшість поляків має історичне недовір'я до Росії. Єдина армія, що на неї росіяни, мабуть, розраховують, — це югослов'янська армія маршала Тіта. Всі інші можуть бути використані хібащо як поліційні та окупаційні війська.

Безсумнівно, югослов'янська армія найбільша, найліпше озброєна і найліпше навчена серед сучасних армій сателі-

тів ССРСР. Хоч її озброєння — це, головним чином, суміш німецьких, італійських, англійських, американських та російських моделей, але тепер югослов'янська військова промисловість і армія безперервно удосконалюються. В державному бюджеті Югославії 23% призначено на «оборону країни».

Таким чином, можна бачити, що вплив советської армії у вигляді підтримки місцевих комуністичних партій — це найважливіше завдання ССРСР у післявоєнній Європі.

-1222-

22530

Схема захоплення влади

Югославія стала большевицькою державою в наслідок громадянської війни, що відбулася там під час світової війни. Ватажком у цій громадянській війні був вишколений у Москві хорват — маршал Йосип Тіто, що боровся одночасно і з своїми політичними супротивниками і з воєнними ворогами своєї країни.

Іронія його підняття до влади полягає в тому, що Вінстон Черчилль, ворог большевизму, допоміг йому більше, ніж росіяни. Черчилль вирішив підтримувати Тіта замість проводиря четників Дражі Міхаловіча, хоч його власні офіцери зв'язку попереджали його, що перемога Тіта означатиме большевицьку Югославію.

І вони були праві. У визволеній Югославії тітовська «освободільна фронтова» була єдиною боєздатною збройною силою. Вона мала англійську зброю, була випробувана в боях так само проти Міхаловіча, як і проти німців. Не могло бути жодної гідної уваги опозиції проти плянів запровадження большевизму в країні.

Так виглядає один шлях до цієї мети. Але існував ще інший, менш кривавий, але не менш реальний. Ми бачили наслідки його під час своєї подорожі.

Коли 175 тис. советського війська увійшли на весні цього року до Болгарії та Румунії, місцеві комуністичні партії захопили абсолютну й необмежену владу в обох цих балканських державах і створили собі цим способом таку саму потужну позицію, яку вже мали їхні партійні товариші у сусідній Югославії.

Але під час цього періоду боротьби за владу російські війська жодного разу не втручалися в цю боротьбу. Не було й потреби втручатись. Тиск окупаційної армії діяв значно раніш, і некомуністичні партії не встигли зорганізуватись.

Вони не чинили спротиву, навіть не пробували цього. Ми намагалися знайти роз'яснення, яким способом діяли комуністи при цьому, якими методами користувалися і як пристосовували свою техніку до місцевих умов. Болгарія — слов'янська країна з русофільським населенням, Румунія — неслов'янська з населенням, ворожим до росіян. Засоби повинні були бути різні. Але чи були вони різними? Ми знайшли, що вони не були різними. Ми встановили, що техніка в обох країнах була однакова, формула скостеніла і лише темпи процесу були під впливом місцевих умов. Відповіді на ці наші питання викрили шаблон захоплення влади.

Передбачено два етапи завоювання влади. Спершу відбувалася підготовча або законна стадія з легальними методами. За нею йшла стадія боротьби методами беззаконного придушення політичних супротивників, що було правилом з небагатьма винятками.

В обох країнах мусили бути виконані 7 основних переломових. Лише після цього большевицькі ватажки переходили від підготовчої до насильницької стадії.

1. Комуніст повинен був захопити посаду міністра внутрішніх справ, щоб мати в своєму розпорядженні поліцію. В Румунії на цій посаді сидів вишколений у Москві Техарій Георгеску; його справжнє ім'я Бура Тесковічі. Він дістав посаду завдяки особистому втручання Андрія Вишинського. В Болгарії це був також вишколений в СРСР македонець Антон Югов. Він перейняв посаду в 1944 році, як член старанно добраного кабінету, що його настановили росіяни при окупації країни.

2. Комуніст або слухняний прихильник комуністів мусить бути міністром юстиції, отже мати в своєму розпорядженні суди. В Румунії ним став Люкрецію Патраскану, колишній генеральний секретар комуністичної партії. В Болгарії на цю посаду призначили Раді Найденова, ренегата селянської партії.

3. Комуніст або слухняний вояк мусить бути військовим міністром або начальником генерального штабу і керувати збройними силами. В Румунії цю посаду довірили генералові Михайлові Лясару, що його червоні взяли в полон під Сталінградом та доручили йому пізніше командування дивізії, складеної з румунських полонених. В Болгарії — це Дем'янов, колишній советський командир.

4. Кабінет, складений із комуністів та інших, що добровільно або під тиском виконуватимуть усі советські накази. Вишинський добирав міністрів для румунського кабінету і змусив короля Михайла визнати їх, не зважаючи на англійські й американські протести. В Болгарії комуністи посіли кабінет, що його продиктували в 1944 р. росіяни, і всі посади, які хотіли.

Посаду прем'єр-міністра дали 63-річному Георгію, Димітрову, колишньому генеральному секретареві комін-

терну, що зрікся свого советського громадянства і дістав знову болгарське.

5. Парлямент із більшістю, контрольованою комуністами. Щоб досягти цього, в Румунії було потрібне величезне виборче шахрайство. В листопаді 1946 р. там відбулися вибори, що принесли урядовій коаліції 369 парляментських місць, а опозиції тільки 35, хоч опозиція дістала 70% усіх голосів (не зважаючи на велику кількість позбавлених права голосу! — прим. перек.). В Болгарії вистачило відносно скромних заходів.

6. Некомуністичні партії такі стероризовані й обвинувачені в усіх можливих гріхах, що вони не наважуються скликати публічні збори. Найбільша політична група Румунії — Національна Селянська партія Юлію Манью вже давно не скликає масових зборів. У Болгарії ні селянська унія страченого пізніше Ніколи Петкова, що отримала 31% голосів у виборах 1946 р., ні соціал-демократична партія Кости Люльчеса не наважувалися скликати збори з жовтня минулого року; тоді десятки тисяч чоловіків і жінок збиралися на майданах Софії послухати їх передвиборчі промови.

7. Комуністична цензура преси. Октав Ліведзеану, румунський, та Дімо Казасов, болгарський міністр інформації, ніколи не дозволяли публікувати напади на комуністичну партію.

Здійснивши ці сім передумов, на початку цього року большевицькі ватажки озброїлися для бойової стадії комуністичного шабльону. Вони діяли методично, без жодних вагань чи докорів сумління, додержуючи при цьому твердої формули: завжди тільки один крок наперед. Ця

формула в обох країнах була так точно виконана, що її можна було окреслити в якомусь комуністичному підручнику так:

I. пункт. Обвинувачуй опозицію в підготові громадянської війни, чужеземної (американської) інтервенції та в господарському шкідництві. Говори про це і в пресі, і на трибуні доти, доки ці обвинувачення нарешті знайдуть віру у непосвячених, навіть без жодних доказів. Але думай про техніку! Не заарештовуй ніколи ватажків опозиції, не здійснивши таких заходів.

II. пункт. Заборони опозиційну пресу відповідною ухвалою кабінету міністрів або, наприклад, через наказ до друкарів від найвищого виконавчого комітету профспілок. Але не використовуй парламенту. Пам'ятай про депутатів опозиції!

III. пункт. Тепер починай арешти (Манью і десятки його прихильників у Румунії, Петків і його прихильники у Болгарії). Не давай жодного захисту проти незаконного арешту! Тобі не треба публікувати пунктів обвинувачення. Чекай із цим майже до самого суду. Коли ти це знайдеш доцільним, тримай людей місяцями у в'язницях, не дозволяючи доступу жодному адвокату (Манью). Тобі не треба ламати собі над цим голову: в твоєму розпорядженні поліція, суди й армія. Визначай як «змову» усякий спротив комуністичному пануванню, і ти зможеш довести все, що завгодно. В кожному разі ти заткнув рота опозиції. Роби далі і закінчуй свою працю!

IV. пункт. Заборони найсильнішу опозиційну партію (селянські партії в Румунії та Болгарії). Вони не зможуть тебе зупинити. Їх проводирі — у в'язницях, і вони не наважуються й ворухнутися. Роби це в парламенті. Це

зробить вражіння законности, навіть коли це й не передбачено в конституції або законах країни. Але не забороняй усяку опозиційну партію. Залиш якунебудь маленьку, задавлену партію і використовуй її як принаду на вітрині.

V. пункт. Тепер затримайся й перетравлюй свій виграш. Повісь проводиря опозиції. Твоя праця завершена!

Можливо існує ще третя стадія цієї большевицької програми: захоплення й утримання влади, що її кінцевою метою стає панування єдиної (комуністичної) партії та советизація всього життя, як у ССР та Югославії. Проводирі маленьких опозиційних партій, що ще залишилися, казали нам, що чекають щогодини заборони своїх партій. Комуністична преса говорить про прийняття до компартії тих небагатьох соціал-демократів, що намагалися співпрацювати з нею.

Але дальші заходи не мають ваги. Перемога цілком завершена наприкінці другої стадії.

Джерела комуністичної сили

Отже ми бачили в Румунії, Болгарії та Югославії абсолютне, необмежене панування комуністів. Як стоїть справа в інших п'ятих країнах на схід від »залізною завіси?«

Усюди комуністи мають більшу владу, ніж на це їм дає їх опора в населенні. Вони найсильніші в Польщі та Угорщині, слабші в Чехо-Словаччині та найслабші у Румунії й Австрії. Але всюди існує опозиція. Для проби ми взяли за масштаб ці сім умов, що мусили бути виконаними в Румунії та Болгарії перед остаточним захопленням влади.

1. Комуністичний міністр внутрішніх справ, що командує поліцією. Це здійснено всюди, за винятком Австрії. Це — Ір'йо Лейно у Фінляндії (під час короткої кабінетної кризи було неможливо визначити прем'єр-міністра супроти його волі), Станіслав Радкевіч у Польщі, Вацлав Ночек у Чехо-Словаччині та Пясльо Райк в Угорщині.

2. Комуністичний міністр юстиції, що відає судовими справами. В жодній із п'ятих держав ця умова не була здійснена.

3. Комуніст або слухняний солдат на посаді військового міністра або начальника генерального штабу, що керує армією. Це здійснили в Польщі, де ген. Кочик, советський офіцер, зайняв цю посаду, та в Чехо-Словаччині, де її тримає ген. Людвік Свобода. В Угорщині так само, як і в Румунії була проведена чистка армії від «недружніх» офіцерів.

4. Кабінет з комуністів та їх добровільних і вимушених прихильників. Це становище здійснене в Польщі. Але такі люди, як Ян Масарик, чеський міністр зовнішніх справ, та Стефан Райс, угорський міністр юстиції — соціал-демократ, мають ще певний вплив у країні.

5. Парлямент з більшістю, контрольованою комуністами. Це здійснене в Польщі та Чехо-Словаччині, хоч в останній контроль не абсолютний у всіх питаннях. Частковий контроль в Угорщині.

6. Некомуністичні партії залякані до того, що не наважуються скликати своїх зборів.

7. Попередня цензура преси під комуністичним впливом. Це здійснене в Польщі. Нема в інших чотирьох країнах, за винятком заборони критикувати Советський Союз, советську політику й методи.

Приходимо до висновку, що жодна з цих країн не «назріла» ще до швидкого комуністичного захоплення влади, як це було на початку цього року в Румунії та Болгарії. Але компартії досить сильні, щоб дістати 25% голосів у Фінляндії, коло 15% у Польщі — при чесно проведених виборах, якщо це колись було б можливе, — 35% у Чехо-Словаччині, 20% в Угорщині та 5% в Австрії.

Ці числа означають сотні тисяч чоловіків та жінок. Ми йдемо далі, щоб дослідити причини цієї сили та причини, що дають можливість комуністичним лідерам з допомогою цієї меншості користуватися таким впливом. Поясненням цього був, зрозуміло, фанатизм партійних керівників.

Ще одно пояснення, — це їх вишкіл у Советському Союзі; Матіяш Ракоші, Клемент Готтвальд, Болеслав Берут — всі вони мали таку саму школу, як Георгій Димітров, як маршал Тіто, як пан Румунії Еміль Додкарос, артилерійський офіцер, що в 1932 році дезертував з румунської армії до Москви.

Цим ще не закінчується історія. За винятком Фінляндії та Чехо-Словаччини, у всіх цих країнах перед війною керували, як правило, продажні й реакційні уряди.

Польща й Угорщина так і не здійснили своїх земельних реформ, і між обома війнами безземельні селяни обробляли велетенські поміщицькі маєтки так само, як за старих феодалних часів.

Також і таємна поліція у Східній Європі — це не комуністичний винахід. У Фінляндії, наприклад, комуністи перейняли й переробили для своїх цілей організацію, що вже існувала там до війни. Основні права громадян були в багатьох краях урізані, часті були заходи проти робітництва. Тому тут перед війною було загальне незадоволення з порядків, і багато людей звернулись до комуністів, що взяли на себе монополію заслуги здійснення всіх реформ.

Отже проголошена комуністами соціальна і господарська програма мусіла знайти прихильників у країнах, де злидні були нормальним явищем.

У більш «європейських» країнах, як Фінляндія та Чехо-Словаччина, місцевим комуністичним партіям допомагала близькість Росії. Багато людей голосувало за комуністів, щоб «задобрити» свого могутнього східного сусіда. У чехів відіграло ролю також почуття вдячності до советської армії, що допомогла визволити їх країну, та подив перед комуністичними партизанами, що складали авангард спротиву нацистам.

Усюди войовничі гасла та цілеспрямована поведінка притягала до себе молодь, що відштовхнулася від неодно-стайної й непевної тактики демократичної опозиції.

Усім цим явищам комуністи завдячують свій великий виграш у перших місяцях після війни. Підтримані советською армією, їхні добре зорганізовані партизани досягли більшого впливу, ніж на це давала їм право підтримка їх населенням.

Там, де опозиція не була розмелена на порох, вона часто була занадто розгублена, залякана або в деяких випадках здискредитована, щоб чинити дієздатний спротив.

Часто комуністи користувалися з неоднотайности опозиції. В Польщі Станіслав Миколайчик відкинув пропозицію соціалістів створити коаліційний уряд, де вони разом були б у більшості супроти комуністів. В Угорщині опозиція була така роздрібнена, що комуністи вийшли з останніх виборів як найсильніша партія, хоч вони зібрали заледве одну п'яту всіх голосів.

До того часу, поки у Східній Європі ще існують певні вільності, опозиційні групи все ж таки перешкоджають комуністичному пануванню.

Опозиція

В головному комітеті соціал-демократичної партії в Празі один юнак пояснив мені, чому він соціяліст, а не комуніст, і чому для нього важлива ця різниця.

— Я знаю, що наші програми на папері виглядають дуже подібно, — сказав він, — і що обидві наші партії вважають себе за марксистські, але я не міг би ніколи бути комуністом, бо не міг би звільнитися від почуття, що працюю для іншої держави, а не для справжніх інтересів свого народу.

Ми чули це твердження від соціялістів і соціал-демократів у Фінляндії, Польщі, Чехо-Словаччині, Австрії, Угорщині, Румунії й Болгарії — усюди, за винятком Югославії, де комуністична партія не терпить жодної опозиції у будь-якій формі. Це — люди, що вважають нормальну націоналізацію всіх засобів виробництва, люди, що сходяться з комуністами у більшості господарських питань, але відмовляються визнати претенсію Советського Союзу на керівництво й гегемонію.

В наслідок цього розходження в поглядах комуністи й соціялісти лишаються політичними супротивниками всюди у Східній Європі. Завдяки подібності їхніх господар-

ських поглядів вони в багатьох країнах працюють разом з комуністами в коаліційних урядах, але справжньої дружньої атмосфери там немає.

Єдина інша велика політична група, що стояла на шляху Советського панування, створилася через масові рухи селян, як селянська партія Станіслава Миколайчика, селянські партії Юлію Манью та Ніколи Петкова. Але обидві останні вже знищені, а перша зазнає сильних політичних репресій.*)

Римсько-католицька церква ще й досі має силу в Польщі, східній Чехо-Словаччині, Угорщині та Югославії, але її політичний вплив дуже обмежений.

З другого боку, соціалісти все ще сильні в Фінляндії, Польщі, Чехо-Словаччині, Австрії та Угорщині. Траплялися комуністичні спроби розколоти їх та абсорбувати. Вони розбивалися на праве та ліве крило, але все ж таки їм вдається якось відбиватися й триматися далі. Тільки не в Румунії та в Болгарії, де вони ледве дихають.

У Фінляндії вони найактивніші супротивники комуністів. Вони можуть розрахувати на 25% народних голосів. У Польщі вони завжди могли б отримати 40% у вільних виборах. У західній Чехо-Словаччині вони дістали 16%; в Австрії за них голосувало більше половини населення, і, коли б вони не були в Угорщині послаблені розколом, вони здобули б до $\frac{1}{3}$ усіх голосів.

Їх найбільші труднощі — це подвійне бажання, з одного боку, — співпрацювати з комуністами у господарській відбудові, з другого боку — залишитися самостійною пар-

*) Написано ще до втечі Миколайчика з Польщі (Прим. ред.)

тією. Якщо вони самостійні, комуністи обвинувачують їх у спробі »зруйнувати єдність робітничої партії«. Якщо вони цілковито співпрацюють з комуністами, то ті намагаються абсорбувати їх. Абсорбація соціалістів це комуністична мета.

В Польщі комуністичний заступник прем'єра Владислав Гомулька запропонував спочатку єдину »робітничу партію«. Трохи нервовий виконавчий комітет соціалістичної партії прийшов до висновку, що ідея дійсно добра в основі, але, за їхньою думкою, . . . розумієте . . . гм, час ще не наспів до її здійснення. Гомулька заявив, що він задоволений цим, але з цього часу почалися спільні зустрічі з метою »ідеологічної співпраці«.

В Чехо-Словаччині Клемент Готтвальд сказав до Ресселла Гілла:

— Я певний, що в нашій країні розвиток робітничого руху приведе до створення єдиної робітничої партії.

Те саме чули соціалісти у Фінляндії, Австрії, Угорщині, Румунії та Болгарії. В советській окупаційній зоні Німеччини це абсорбування соціалістів стало вже фактом.

Задля самооборони соціалісти мусили часом іти до активної опозиції. Це сталося в Румунії та Болгарії, але у відповідь на це комуністи залишили в уряді маленьку слухняну групу, щоб дати їй право використовувати ім'я партії та видавати партійну газету.

В більш північних країнах соціалісти сильніші. Редактор фінської газети »Соціал-демократ« нападає щодня на комуністів на передній сторінці. В липні він дійшов до того, що назвав комуністичного міністра внутрішніх справ

Ір'йо Лейно злочинцем та агентом чужої держави. Обережні люди радили йому стати трохи стриманішим.

У Чехо-Словаччині соціялісти жорстоко боролися, щоб відбити від комуністів контроль над промисловими профспілками.

Вони спробували це в Румунії в серпні ц. р., але коли Йон Бурка, соціяліст-заступник міністра внутрішніх справ запротестував проти відкритого голосування на профспілкових зборах, його викинули з комуністичного кабінету.

Соціялістичні протести ледве не повалили коаліційний уряд, що вже хитався, і тільки »порада« командувача советських окупаційних сил змусила їх утриматися від залишення кабінету.

Комуністична акція проти католицької церкви більш рафінована. В таких країнах, як Польща, Чехо-Словаччина, Австрія та Угорщина, де більше половини населення бачить у Ватикані своє духовне й моральне керівництво, робилося все можливе, щоб уникнути відкритої боротьби. В усіх країнах комуністи застосувували тактику: в крайньому разі піти на компроміс із церквою, знишити її політичний вплив, а до релігії, як такої, ставитись толерантно, навіть, про людське око, прихильно.

Наприклад, комуністична рада Варшави віддала першість відбудові зруйнованого собору, хоч багато громадських будинків лежало в руїнах.

Комуністи тримаються погляду, що католицька опозиція в основі своїй негативна. Вона тримається при теперішньому стані речей на відданості селян своєму ксьондзові. Комуністи кажуть, що досить їм тільки заволодіти

контролем шкіл, і на протязі одного покоління становище радикально зміниться на їх користь.

У православних країнах — Румунії та Болгарії — існує плян підвести місцеві церкви під скіпетр російської православної церкви. Патріарх Олексій Московський їздив до Румунії й розмовляв із патріархом Никодимом про об'єднання церков. Останній не дав твердої відповіді, але згодився взяти участь у вселенському православному соборі в Москві.

На порядку денному цього собору стоїть такий цікавий пункт: обговорення питання »об'єднана церква в боротьбі з підпалювачами світової війни«.

Так чи так, православні церкви намагаються якось співпрацювати чи хоч співжити з комунізмом. Вони обмежуються суто релігійними питаннями, уникаючи політики. В жодному випадку вони не виступають опозиційно.

Як наслідок цього, американські установи починають у деяких країнах визнавати соціалістів за співників у політичному конфлікті з комуністами. В Австрії американське військове управління ставить завдання більше підтримувати їх, ніж католицьку народню партію з її розташуванням від центру праворуч.

Яка допомога буде їм приділена, залежить від зрозуміння в США різниці між соціалізмом та комунізмом, між соціалізмом, що захищає основні громадські права, та комунізмом, що будуватиме свою програму на советській політиці.

Загроза основним правам людини

Зібравшись разом, щоб порівняти наші нотатки про Східню Європу, ми побачимо, що дуже важко зробити загальний висновок про стан основних громадських і людських прав цьому обширі.

»Це виглядає так само, якби хтось захотів висловити загальний вирок про права негрів у США. — Такий був висновок, що до нього ми прийшли. — Десь у Вермонті, в Новій Англії, вони можуть іти до виборчої урни, а в Міссісіпі вони боятимуться зробити це. Точно так і в Східній Європі. В деяких країнах зустрічаєш свободу слова, преси, захист проти свавільного арешту. В інших — в Румунії, Болгарії, Югославії — цих свобод не можна відкрити і з побільшувальним склом«.

Єдині висновки, що до них ми прийшли, такі:

1. Що сильніший комуністичний контроль, то менше користуються народи правами, зазначеними в Хартії Об'єднаних Націй;
2. Найбільше вриваються основні права в тих країнах, де вони були сильно урізані реакційними диктатурами ще перед війною.

Але є один важливий виняток. Усюди можна було знайти релігійну свободу.

Інакші свободи були практично необмежені у Фінляндії, Чехо-Словаччині й Австрії та існували у значно меншому розмірі у Польщі й Угорщині. У Фінляндії, Чехо-Словаччині та Австрії можна критикувати уряд. У Польщі можна це робити до певної міри, в Угорщині ще з більшими обмеженнями. Але не раджу вам спробувати це в Балканських країнах!

Навіть Георгій Татареску, румунський міністр зовнішніх справ (а його демократичне минуле не дуже то славне!), признав цей стан у листі до своїх комуністичних колег з кабінету міністрів:

»Ці (запобіжні) арешти, цілком ясно, продиктовані дуже важливими причинами, але спосіб, як їх провадять, веде до зловживань і засновує в усій країні режим неспокою й ненависти, що створило атмосферу незадоволення і навіть ростучу ненависть до нашого уряду. Цілком невинних людей заарештовують з приводів, що не мають абсолютно нічого спільного з державною безпекою чи громадськими заколотами...

Управління в'язниць для політичних в'язнів мусить змінитися. Сучасні методи — це справжній скандал і образа для нашого демократичного уряду.«

Порівняльну безпеку від свавільних арештів ми знайшли тільки у Фінляндії, Чехо-Словаччині та Австрії. Всі вони мають спеціальну політичну поліцію, але її тримає в певних рамках активна й працююча кооперація суддів.

При спробі дослідити становище в інших країнах в розмовах часто виринали слово »терор«.

Матіяш Ракоші сказав до Неда Рессела: «Тільки люди з нечистим сумлінням відчують себе тепер стероризованими.» Ми встановили, що це неправда. Переслідуються активні політичні супротивники цих урядів. Доказане антифашистське минуле не охороняє людини.

Особливо у балканських країнах люди надзвичайно обережні. Там поступово стає «недобрим для здоров'я» забагато бачитися з чужинцями. Спеціальні розпорядження закликають населення до обережності й пильності. Типовий щодо цього Югослов'янський закон, що загрожує смертною карою за «зловмисне» інформування про державне підприємство.

А що тепер майже кожна фірма в Югославії, від готелю до трамваю, — державна власність, не треба дивуватись, що більшість югослов'ян не показують нахилу розмовляти з чужинцем про щось, крім погоди.

Багатосторінковий польський «указ» про «Провини, особливо небезпечні під час періоду відбудови держави», передбачає всі кари, до смертної включно, для тих, хто «виконає акт саботажу, хто унеможливилює нормальну працю установ, споруд та інвентарю громадських підприємств або громадських засобів сполучення, чи споруд, що служать обороні польської або якоїсь союзної держави». Технічно кажучи, можна таким чином засудити людину на смерть за розмову з шофером автобуса під час їзди.

Згідно з цим самим «указом», злочином буде й «розповсюдження неправильних повідомлень, що можуть пошкодити інтересам польської держави або підірвати авторитет її офіційних органів». Практично, для того, щоб засудити людину польським судом, досить дістати підпи-

сану посвідку від відповідного «офіційного органу», що повідомлення про цей самий орган було неправильне.

В Угорщині існує розпорядження, що ніхто не сміє говорити нічого, навіть, коли це правда, такого, що могло б «виставити уряд на посміховище». В Болгарії існує такий самий неясний закон про оборону держави. Крім того, існує ще одна зброя — закон про трудову мобілізацію нероб. За «неробів» вважають усіх, хто не виконує громадсько-важливої праці; цілком зрозуміло, уряд визначає, яка праця громадсько-важлива. Майже 20 тис. «нероб» працюють тепер у таборах примусової праці.

Ці закони не здійснюються надто суворо... Але знаряддя придушення тримає в руках міністр внутрішніх справ. В усіх країнах, крім Австрії, — це комуністи.

Ми всюди бачили свободу релігії. Навіть в Югославії, де провідні католики, як Монсіньйоре Степінач, засуджені за «співпрацю з німцями», церкви були відкриті і їх масово відвідували. В Польщі та Угорщині релігійне навчання все ще обов'язкове в державних школах. Ніде не було офіційної спроби перешкодити людям виконувати свої релігійні обов'язки, як їм подобається. (Ще не настав час. Прим. редакції.)

Комуністична партійна лінія не бореться з релігійністю нечленів партії. Її ціль — це організована церква. Але церква дуже вкоренилася у Східній Європі. (Одна католицька газета в Словаччині оголосила листа, що «дворічка» засуджена на провал, бо не була проклямована в ім'я Боже.)

Ми бачили постійне жевріння антисемітизму в Польщі, Словаччині, Угорщині та Румунії. Нові уряди намагаються його побороти.

Ми бачили також свободу преси в Фінляндії, Чехо-Словаччині, як і в Австрії. (В рамках розпоряджень окупаційних уланов.) Ми знайшли її також в Угорщині.

В Польщі та балканських країнах її взагалі немає. Правдиве подання інформації, тут таке ж рідкісне, як і вільні вибори. Критика «вождів» або політики уряду не-дозволена. Все, що можна знайти, — це «самокритика» російського зразка.

В Болгарії чи Югославії нема жодної опозиційної газети. В Румунії та Польщі ті з них, що ще не зліквідовані, сильно цензуруються.

Забезпечення основних прав у східній Європі дуже недостатнє для західних поглядів. Звичаї й порядки поліційної держави можна знайти, головним чином, там, де комуністи можуть їх уживати, не обурюючи занадто багатьох людей, як у Болгарії та Югославії, або там, де вони занадто слабкі, щоб могли ризикнути толерувати опозицію, як в Румунії.

З другого боку, комуністична пропаганда намагається переконати народ передати всю владу комуністичній партії для захисту проти власної «реакції» та «американського імперіялізму». В цьому й полягає небезпека для прав людини, скільки вони ще існують, бо загально відомо, що залякані та неправильно інформовані народи готові замінити свою свободу на обіцяну безпеку.

Комуністичні пресові агенти гарячково працюють, але ми бачили всюди глибокий подив перед західньою демократією та бажання культурного зв'язку з Америкою.

Боротьба ідей

Дерев'яна буда, захована позаду кількох руїн у Варшаві на Сталінській вулиці, дає притулок усьому персоналові «інформаційного бюро американського уряду». Це в країні з 25 мільйонами мешканців! Тут працюють два перевантажені американці та 8 польських помічників; підтримані заледве радіо-пересильнею «Голос Америки» працюють вони проти всієї велетенської пропагандивної машини комуністів.

Це безнадійне завдання. Зброя американського інформаційного бюро — це кілька розмножувальних апаратів, бібліотеки з 2000 книжок і кілька документальних фільмів. Проти цієї жалюгідної «потуги» стоїть уся контролювана організація культури, преси, радіо, що вбиває в голови свої проросійські антиамериканські теми з невтомною енергією рекламної тактики.

Це саме бачили ми в багатьох країнах східньої Європи. В Румунії, наприклад, Вальтер Керр трапив на штаб з чотирьох американців (його незабаром повинні зменшити до двох), що мають у розпорядженні річний бюджет 7500 дол., з них 5400 дол. для 11-ти місцевих службовців. У Болгарії одна-єдина американка керує нашими намаганнями роз'яснити американські погляди. Жодна з місцевих

газет не вмістить дружнього повідомлення про якусь американську політичну чи іншу акцію. Керівниця мусила покластися на маленьку бібліотеку технічних книжок.

Це все, що ми маємо. Так виглядає планування, що його цієї весни прийняв конгрес США, коли зрізав наш пропагандивний бюджет і цим створив такий стан, що навіть вищезазначена мізерна діяльність до кінця року буде ще більше обмежена. На советському боці ми бачимо величезну організацію, що крім використання місцевої преси й радіо, в самій Румунії утримує 306 бібліотек супроти однієї американської.

Річний бюджет американського інформбюра в Польщі складає 40 000 дол. разом з платнею службовців. В Югославії — 60 тис. дол. В Румунії урядовець, що записує на машинці щоденні радіоповідомлення «Голосу Америки» і надсилає копії до місцевих газет, отримує 210 дол. на рік.

Така скнарість незрозуміла для англійців. Їх річний бюджет у самій Чехо-Словаччині — 60 000 фунтів (240 000 дол.). Наше американське інформбюро дістає 31 000 дол.

На нашу думку, це справа основної ваги-підтримувати в цих країнах розуміння західніх ідей, — казав нам директор англійської ради в Варшаві. — Ми не можемо зрозуміти, чому ви, такі спритні люди, коли треба продавати зубну пасту й інші подібні речі, не візьметесь за пропаганду вашого способу життя. Це справді найліпша дипломатія і на деякий час найдешевша.

Ми здивувалися, побачивши, як прагли східні європейці дізнатися більше про американський спосіб життя. Комунізм може тримати тверді позиції, але існує надзвичайне зацікавлення щодо Америки, Франції, Великобританії та

інших західніх країн. Безумовно, західня демократія знаходить собі слухачів завдяки намаганням Великобританії та Франції. Франція — це справжня культурна батьківщина всієї Європи. На її літературу, її педагогіку, її права людини дивляться з подивом і захопленням. Французька служба інформації частково задовольняє цей голод на західні ідеї.

Що робить Америка?

В Польщі, де збираються старі видання американських журналів і ходять по руках, наше інформбюро видає щодня повідомлення на 10 сторінках і надсилає їх до польських газет. Дуже рідко з нього щось використовується в контрольованій пресі. Але директор інформбюра знає, що ці повідомлення принаймні уважно перечитали редактори газет.

Він переконався в цьому, коли помістив на останню сторінку коротку замітку про промову Генрі Воллеса, де той хвалив польські досягнення у відбудові. Наступного дня це з'явилося в п'ятих польських газетах.

Минулого року до Краківського університету приїхав у межах «фонду Косцюшка» один молодий американець, учасник війни, щоб прочитати курс американської літератури. Майже 500 студентів пробувало записатися на його курс. Лише чотири вибрали російський курс. Цей молодий доцент казав до Етвуда: «Я не в змозі прийняти їх усіх або відповідати на всі їхні запитання. Я навіть не в змозі дати їм ті книжки, що їх вони потребують. Мені це дуже незручно, але що я можу зробити?»

Щовечора, коло 6 години, коли відчиняється американська бібліотека в Букарешті, Софії чи навіть у Београді, до

маленької читальні линуť сотні чоловіків і жінок, щоб дістати книжки з медицини, техніки, сучасних метод сільського господарства чи архітектури. Вони риються в старих пошарпаних газетах та журналах. Наступного дня вони з'являються знову, щоб читати далі.

Але американське інформбюро неспроможне задовольнити їх інтереси.

В наслідок цієї незацікавленості Америки в настроях і думках східніх європейців, що так впадає в очі, ці люди почувають себе занехаяними й забутими країною, що до неї більшість із них почуває глибокий подив і симпатію.

Америка через таку політику, безумовно, втрачає друзів.

— Якщо все, що комуністи розповідають про Америку, — брехня, чому ваші люди не вийдуть і не скажуть нам це? — казав мені знайомий чеський студент. — Чому ви не можете відповісти на обвинувачення?

Що розповідає людям комуністична преса східньої Європи і що робимо ми з свого боку?

В Польщі й Чехо-Словаччині, де загальна ненависть до німців дуже глибока й палка, комуністичні газети «Глос люду» і «Руде право» безупинно проголошують знов і знов, що Америка всіма силами намагається відновити німецький імперіялізм. Гордому, національно-свідомому населенню Угорщини розповідають, що Америка втручається в його внутрішні справи. В Австрії комуністична «Фолькс-штимме» на цілих шпальтах повідомляє про дійсні й вигадані випадки поганого поводження американських вояків.

Балканським народам, що сподіваються успіху від свого нового соціалістичного господарства та своїх земельних

реформ, кажуть, що американські капіталісти мають темні наміри щодо природних багатств Європи. Демократичним свободолюбним фінам раз-в-раз нагадують, що Америка — це край, де лінчують негрів і процвітають гешефтьярі-політики.

Усюди в східній Європі, де мільйони людей, як вогню, бояться нової війни, Советський Союз виставляють як передового борця за мир і як найсильнішу твердиню проти підступних інтриг «американських підпалювачів війни».

Безумовно, ця пропаганда дає свої наслідки. Але багато з них руйнується впливом тих заходів, що їх уживали й уживають комуністи для захоплення й утримання влади.

Коли американська місія в Софії оголосила (в липні ц. р.) дозвіл на видачу віз, на протязі двох днів 16 000 болгар штурмували будинок, а пошта принесла ще 8000 прохань. Серед них були робітники й селяни, службовці й люди вільних професій. Один старий прийшов з гірського села посланцем від усього населення. Він вимагав 67 віз. Другий прийшов з трьома буханцями хліба під пахвою. Він був готовий виїжджати. Третій був вояк в уніформі. Два дні стояли ці тисячі в черзі на вулиці день і ніч, а вся преса країни, за комуністичним наказом, лаяла їх, як покидьків зіпсованої молоді. Їх середній вік, не враховуючи дітей, сягав 37 років.

У цих балканських державах Америка набагато може зробити сьогодні, крім своїх радіопересилань. Але ці пересилання можна поліпшити, щоб вони більше працювали над балканськими питаннями, проблемами щоденного життя та інтелігентно подавали повідомлення з американського життя.

В північних країнах, де пресу не так суворо контролюють, для нас існують більші можливості висловитися.

Боротьба ідей в Європі ще не прийшла до кінця. Не зважаючи на переповнені в'язниці та на активну таємну поліцію, сила советів на цьому обширі ніколи не буде справді забезпечена, поки комунізм не виграє цього бою за людські душі.

Севети знають так саме добре, як і наці, що найліпша політика для досягнення влади й сили — це мати на своїй стороні велику кількість людей. Згідно з цим і діє комуністична пропагандизна машина.

Господарська революція

Шість із вісьмох досліджених країн перебувають у стані господарських змін, що мають перевернути все їх життя. Фінляндія й Австрія становлять винятки.

Ці зміни різняться між собою обсягом і цілями залежно від місцевих умов. Їх здійснюють місцеві комуністичні партії, що перехопили в своїх політичних супротивників здійснення реформи й плянів, уже давно схвалених громадською думкою цих країн.

Ми встановили, що великі некомуністичні партії часто сходяться з комуністами у їх проголошених цілях. Але всюди були великі групи, що чинили опір брутальним методам при здійснюванні цих реформ. Багато з тих, що були згодні з цілями, бажали їх досягнути, не розтоптуючи ногами основних прав людини.

Загальна схема всіх шістьох країн показує такі ознаки: удержавлювання, державне плянування, новий розподіл землі, індустріялізація, розвиток відсталих областей, виключення чужоземного капіталу та державний контроль зовнішньої торгівлі. Багато з цих заходів не радикальніші за те, що їх тепер здійснила Великобританія й Франція.

Приклад советського господарства впливає на комуністичне плянування. Там, де росіяни розвивають »стаха-

новщину», югослов'яни, наприклад, говорять про «рух Турчіча». Цей каменяр поклав у Загребі стіну на 2,91 м³ за дві години замість норми 2,20 м³ за 8-годинний день праці.

Йому вдалося це за допомогою правильного розподілу й організації процесу праці. Його рекорд перевищив каменяра Ранко Міленкович, що виробив свою систему праці, удосконаливши методи попереднього «стахановця».

Не всі країни підходять до советського зразка так близько, як Югославія. Доказом цього служить ступінь удержавлення. В Югославії власність держави — це 95% усього господарства, за винятком сільського господарства; у Фінляндії удержавлено не більше 12%, тобто стільки ж, як і перед війною. Там і надалі панує система вільних підприємств, хоч виконання репараційної програми вимагає державного плянування у вигляді ліцензій, запровадження градації важливості того чи іншого виробництва та іншого контролювання. Але воно не суворіше, ніж відповідне регулювання в США за війни.

В Болгарії державний контроль так само захоплює всі ділянки життя, як і в Югославії, хоч Тодор Поляков, генеральний секретар найвищої господарської ради, і запавняв Керра та Ресселла, що 93% національного господарства перебувають ще в приватних руках. Держава так пильно контролює приватні підприємства, що перехід їх у власність держави — це лише проста формальність.

Має значення факт, що в деяких інших країнах, особливо в Чехо-Словаччині, Польщі та Угорщині, удержавлена, кооперативна та приватна власність взаємно зрівноважують одна одну.

Чехо-Словаччина, країна з найбільш західньою орієнтацією серед них усіх, провела найбільшу націоналізацію

після Югославії (коло $\frac{2}{3}$ усієї промисловости). Намагаючись затримати розвиток впливу бюрократії, чехи залишили стару структуру господарства з єдиною зміною, що акції підприємств перебувають тепер у руках держави, а не приватного капіталу.

В обох випадках виявилось, що державна власність або контроль ключевих виробництв, банків, страхових товариств, залізниць, газових виробень, електровень, копалень та найбільших фабрик цілком достатні й для досягнення мети.

Це було ясне в Польщі, де плян народнього господарства особливо підкреслює, що в малих фірмах приватна власність і приватна ініціатива можуть досягти ліпших результатів. Але там, де уряд контролює ринок та довіз сировини, а також визначає ціни та заробітну платню, володіння малим або середнім виробництвом не дає людині господарської незалежности. І дійсно, такого власника завжди можна за допомогою великих державних підприємств змусити припинити своє виробництво, якщо уряд вважає це потрібним.

Друга важлива спільна риса — це те, що всі країни, за винятком Румунії, Фінляндії та Австрії, мають пляни розвитку народнього господарства. Найбільші претенсії має югослов'янський плян. Він встановлює на 5 років старанно опрацьовану програму розвитку всіх галузей від видобутку вугілля до фабрикації черевиків. Це — точна копія советських п'ятирічок.

Польща має чотирирічний плян, Угорщина — трирічний, Чехо-Словаччина й Болгарія — дворічний, Румунія складає плян. Тяжка репараційна програма змусила Фінляндію до запровадження господарського плянування. Господарський розвиток Австрії ще паралізований окупацією.

Найважливіша і спільна мета всіх цих плянів — поширити індустріялізацію народного господарства без допомоги чужого капіталу, хоч усі вони охоче прийняли б американські кредити.

Підганання індустріялізації найбільше помітне в Югославії, де уряд будує 200 заводів. Перед війною, каже уряд, в країні закладалося щороку лише дві фабрики.

Цей плян підтримується переконанням, що промислова відсталість Югославії залежить насамперед від передвоєнного визискування природних багатств країни чужоземним капіталом. Маршал Тіто заявив перед югослов'янськими народніми зборами 28. IV. 1947 р.:

»Стара Югославія була напівколоніальною країною... Перед війною в Югославії мали свої концесії капіталісти Німеччини, Австрії, Угорщини, Англії, Швеції, Франції, Швейцарії, Америки, Італії, Чехо-Словаччини, Голландії і т. д. Таким способом, капіталісти не тільки з усієї Європи, але навіть з-за океану накладали руки на наше народне багатство...« (копія тверджень Московських економістів про стару Росію. Прим. ред.)

Всі ці пляни приносять соціальні зміни. Вони змушують до великого руху населення з села до нових фабрик. Вони обіцяють утворення нової великої групи кваліфікованих робітників, що з свого боку вимагає широкої освітньої й виховної програми. Розуміючи це, уряди всюди публікують величезну кількість технічних книжок, закладають спеціальні технічні школи.

Земельна реформа — це найменш спірне господарське питання у східній Європі. Тільки в Польщі та Угорщині була проведена земельна реформа великого масштабу, бо це були останні феодалні країни наприкінці війни.

В обох країнах ми бачили, що земельна реформа була яскравим прикладом того, як комуністи приписують собі заслуги в проведенні реформи, що вже багато років перед ними була запропонована від їх політичних супротивників — селянської партії Миколайчика в Польщі та партії дрібних сільських господарів Ференца Надь в Угорщині.

В інших країнах великі земельні маєтки були розподілені ще після першої війни. Новий розподіл мав місце в Фінляндії в 1945 році, щоб розмістити 410.000 евакуйованих із приєднаної до Советів Карелії, далі в Румунії та Югославії, де 15% усієї землі змінили господарів, щоб знищити великі маєтки, що ще залишалися, особливо колишні німецькі маєтки, та нагородити своїх партизанів.

В Угорщині та Польщі чути критику, що розподіл був проведений занадто спішно і що теперішні наділи занадто малі для раціонального господарювання. На це відповідали, що поганий урожай пояснюється нещасливим збігом обставин — поганої погоди та браку сільськогосподарських машин, бо їх покрали або німці або росіяни. Ніде відповідальні люди не виступали проти земельної реформи.

В багатьох столицях було чути скарги, що цих угод або не виконують або, можливо, не виконують. Чехи були переконані, що вони не отримують повністю своєї частини болгарської пшениці, і гірко скаржилися, що Югославія затримується з своїми поставками.

Жодна з цих країн не запевняє, що вона знайшла ідеальне вирішення своїх проблем. Перед ними ще величезна тяжка праця і багато жертв. Всі ці країни порівняно багаті на той чи той ґатунок сировини — польське вугілля, фінська целюльоза, болгарський тютюн, югославська залізна руда, румунська пшениця та нафта. Але всі вони мусять ще спершу розв'язати питання чужої допомоги.

Відповідь на плян Маршалла

Преса східньої Європи зображує плян Маршалла як диявольський винахід, що його повинні уникнути всі порядні народні демократії. Але ми дізналися, що був час, коли навіть найбільш опановані комуністами уряди дуже хотіли робити »гешефти« з дияволом.

Чехо-Словаччина відмовилася від своєї згоди після конференції із Сталіном. Польський уряд повідомив і чехів, і американців, що він має намір прийняти запрошення на паризьку конференцію. Угорська місія вже пакувала свої валізи до Парижу. Югослов'яни дискутували цілий тиждень, переборюючи »диявольську спокусу«. Фіни не лишили жодного сумніву, що їм лише »географічне положення« не дає змоги прийняти Маршаллів плян.

Лише безпосереднє советське втручання перешкодило цим країнам узяти участь в обговоренні пляну Маршалла і цим »поставити на карту суверенітет«.

Росіяни змушені були запропонувати якусь заміну. В наслідок дуже доброго врожаю в Советському Союзі та катастрофально поганого в більшості цих країн пшениця стала тим, що міг запропонувати Кремль.

Цього було не досить. Були змальовані також рожеві картини майбутньої східної Європи, що складатиметься з багатьох «народних демократій», всі з гарно й методично сплянованими господарствами, що взаємно співпрацюватимуть.

Зформульований ще задовго до оголошення Маршаллового плану проект виступає як «план Молотова». Якщо відкинути від нього пишні фрази, можна побачити, що він передбачає відбудову та індустріялізацію східної Європи без допомоги Заходу. Але західня Європа визнала, що вона неспроможна підняти на ноги без кількох мільярдів доларів американських кредитів. Звідси виникає питання, чи спроможні ще бідніші східно-європейські країни відбудуватись без такої допомоги і якої допомоги можуть вони сподіватись від СРСР.

Ми говоримо тут про досліджені країни, за винятком Австрії, що входить до плану Маршалла і підпадає під другу категорію, контрольовану чотирма державами. Але тут треба сказати ще про советську окупаційну зону Німеччини, бо існують ознаки, що вона має увійти також у східний господарський блок, зв'язаний із Советським Союзом.

Фінляндія, Польща, Чехо-Словаччина, советська зона Німеччини, Угорщина, Болгарія, Румунія та Югославія — всі ці країни складають можливий блок, охоплюючи 100 млн. людей, що їх походження, національні традиції, історія, господарський і культурний рівень не мають майже нічого спільного.

Цей обшир переважно аграрний, але з промисловим ядром у Саксонії, Шлезьку та Чехії. Комуністи сподіваються, що ці райони дадуть промисловий поштовх, тоді як решта постачатимуть сировину. Особливо Югославія

багата на металеві руду: мідь, боксит, оливо, цинк, манган, молібден, хром, живе срібло, антимон, золото й срібло. Румунія може постачати нафту. Фінляндія й Югославія завалені лісом. Польща має надмір вугілля в Шлезьку.

Проте, ключем до промислової відбудови цих країн має бути сталь, а її мало. Тільки Чехо-Словаччина й Польща добувають сталі велику кількість, але цього не вистачає навіть для їх власних потреб. Обидві країни мусять імпортувати залізну руду. Болгарія мусить купувати готову сталь. Югославія видобуває щороку 6 млн. тонн вугілля і потребує великої кількості машин для копалень, щоб досягти своїх запланованих 16 млн. тонн у 1951 р. А ця кількість знов таки потрібна, щоб добути заплановані $\frac{3}{4}$ млн. тонн сталі. Тепер на всьому цьому обширі добувають усього 3—4 млн. тонн сталі.

Що власне має східня Європа в своїм розпорядженні?

Подаємо картину, що ми її побачили в країнах «пляну Молотова».

ФІНЛЯНДІЯ.

Фінляндія змогла додержати своїх суворих репараційних термінів лише тому, що її господарство одержало майже стільки шведських і американських кредитів, скільки сплачено репарацій. Їй бракує продуктів, але вона може одержати трохи зерна від ССРСР. Вона продає багато лісу США, але не стільки, щоб вирівняти свій імпорт з Америки. Її найголовніші «вузькі місця» — це вугілля й робоча сила. Вона має мідь, але їй бракує заліза й нафти. Виплата репарацій створила тиск, що майже призводить до стану інфляції. Господарство її в своїй основі здорове, але потрібні ще кредити, щоб задержати термінів сплати репарацій. Найближчими роками вона дуже мало зможе внести свого для відбудови інших країн схід-

ньої Європи. Її головні потреби доведеться задовольняти імпортом із заходу.

ПОЛЬЩА.

Польща дуже претенсійна. Її чотирирічка передбачає підвищення життєвого стандарту і велику програму капіталовкладень. Успіх цього плану залежить від того, чи одержить Польща 750 млн. доларів позики на 1948-49 рр. Утрата торгівлі з Німеччиною була для неї тяжким ударом. Ще існує загроза інфляції, але спершу треба знищити незграбну й важку систему подвійних цін.

Польща повинна мати змогу видобути в цьому році 16—19 млн. тонн вугілля, але з цієї кількості дуже мало піде на користь інших східно-європейських держав. Росія повинна одержати майже половину, а що залишиться, буде в переважній більшості продане на Захід. Наслідки воєнних руїн ще не зліквідовані. Одержана 1946 року допомога від УНРРА (481 млн. доларів) сприятливо вплинула на господарський стан Польщі, але УНРРА повідомляла, що Польща дуже залежить від імпорту і що »без допомоги від зовнішнього світу у 1947 р. та без негайного відживлення зовнішньої торгівлі Польща знову стане країною голоду, а розвиток її господарського життя буде дуже ушкоджений«.

СОВЕТСЬКА ЗОНА НІМЕЧЧИНИ.

Можливо, що ця зона Німеччини — це найбільша промислова одиниця всього обширу, хоч демонтаж виробництва і вивіз машин до СРСР удвоє зменшив її продукційну спроможність порівняно до 1933 року. Чорний ринок викликав гостру інфляцію. Виробляється трохи синтетичної бензини. З усієї промислової продукції експортується 75 до 80⁰/₀, з них 90⁰/₀ ідуть до Советського Союзу як репара-

ції. Якщо ця політика не зміниться, ця зона нічим не зможе допомогти іншим східньо-європейським країнам.

ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНА.

Єдина з вісьмох країн, що може виробляти чималу кількість варстатів. Тому вона могла б допомогти індустріалізації інших країн. Але її промислові споруди дуже потребують модернізації, вона мусить імпортувати залізну руду, метали, машини, кулькові валниці та текстиль. Дещо з цього можна було колись діставати в Німеччині, але тепер Чехія мусить купувати їх в США та в Англії, терплячи великий торговельний дефіцит. Допомога УНРРА (270 млн. дол.), що чимало підняла продукцію, цієї весни припинена, і тепер уже в Чехії помітна долярова криза.

ЮГОСЛАВІЯ.

Має великі природні мінеральні резерви, вивозить будівельний ліс, руду та цемент. Розраховує на допомогу з Чехо-Словаччини. Ця допомога залежатиме від того, як пощастить Чехії перебороти свої труднощі. Крім того, може статися, що Чехія й не захоче дати Югославії допомогу сподіваної кількості. Повідомлялося, що представники чеських промислових груп не задоволені з того, що Югославія не додержує своїх зобов'язань. Чехи вважають, що Югославія поставила перебільшені вимоги до чеської промислової продукції і що вона індустріалізується коштом Чехо-Словаччини.

УГОРЩИНА.

В першу чергу аграрна країна, але в наслідок поганого врожаю цієї зими їй бракує пшениці та жита. Більше 60% її торгівлі провадиться з Заходом, але недовго зможе вона купувати в США у 10 разів більше, ніж туди продає.

СССР — це її найбільший постачальник та імпортер, не зважаючи на репарації, що цілком знекровлюють її господарство.

РУМУНІЯ.

Так само тяжко прибита повинністю платити репарації. Майже весь її зменшений видобуток нафти експортується до СССР, тому вона не може допомагати іншим східно-європейським країнам, що не мають нафтових джерел. Румунія конче потребує сільськогосподарських машин. Її домни працюють на 25% своєї спроможности. Як і в Угорщині, шалена інфляція була зліквідована тут за допомогою драконівської грошової реформи, але реальна заробітна платня та життєвий стандарт лишилися дуже низькі.

БОЛГАРІЯ.

Найменше індустріялізована країна. Головна стаття експорту — тютюн. Потребує сільськогосподарських машин, вантажних та osobowych авт, бавовни, гуми, хемікалій та заліза.

Два цілком ясні висновки маємо з цього перегляду: поперше, східня Європа потребує зовнішньої допомоги, якщо хоче, щоб її народньо-господарські пляни мали успіх. Подруге, Росія не може дати їй цієї допомоги.

Росія може зменшити тимчасову харчову кризу, але машини та інвентар, потрібні для індустріялізації, можна дістати тільки від США, сплативши за них долями.

Американські дипломати за працею

Американська зовнішня політика у Східній Європі спрямована на те, щоб перешкодити большевизмові опанувати ці країни політично й економічно.

Для її здійснення вживається багатьох засобів. Один із них — це заохочування некомуністичних угруповань. Другий — це відмова давати кредити урядам, що їх контролюють комуністи. Ця політика існує, але в її здійсненні є багато хиб. Нам здається, що велику відповідальність несе за це конгрес. Його відмова дати достатні грошові засоби міністерству внутрішніх справ позбавила нас можливості здійснювати співзвучну з американськими інтересами політику. Але існують ще інші причини.

За небагатьма винятками, американцям бракує досвіду на дипломатичних посадах у східній Європі. Перед війною ми для цієї діяльності навчали лише небагатьох людей. Тепер, коли Сполучені Штати вперше відіграють провідну роль в міжнародній дипломатії, ми потребуємо таких людей; їх нема. Англійські дипломати краще підготовлені. Вони мають зв'язки з тубільними установами, краще розуміють місцеві обставини.

Міністерство зовнішніх справ розуміє потребу кращого представництва, принаймні його урядовці на зовнішній службі розуміють це. Деякі місії збільшено. В нашому посольстві в Празі працюють тепер 70 американців і 90 чехів, у Варшаві — 88 американців і 186 поляків.

Але хиби ще є. Тільки цього літа надіслано віцеконсула до Братіслави, а значення Братіслави значно більше, ніж значення звичайного провінційного міста.

В Болгарії американська місія має всього тільки трьох урядовців зовнішньої служби. Вони просто не мають часу, щоб докладно дослідити становище в країні. Звідси їх звіти мимовільно стають епізодичними й випадковими.

Усюди за кордоном чути скарги на поганий зв'язок із Вашингтоном. Щоб дипломатична валіза з депешами потрапила з Будапешту до Парижу, звідки її відправлять далі, — треба два тижні. Телеграми потребують кілька днів, іноді цілий тиждень, щоб дістатися з Вашингтону до місця призначення. Крім того вони лежать на вічному шифруванні та дешифруванні, як також і просто бюрократично затримуються.

Міністерство у Вашингтоні, очевидно, має так мало людей у своїм розпорядженні, що ніколи не встигає швидко й відповідно опрацювати рапорти з місць. Ми чули про багато випадків, коли наші посольства й місії посилали до Вашингтону певні пропозиції або прохання в справі поради в тих чи тих місцевих питаннях, але відповіді не одержували.

Типовою була пропозиція, що американські представники в південно-східній Європі повинні час від часу організовувати з'їзди в справі обміркування спільних проблем. Цю пропозицію так і не прийняли до відома у міністерстві, хоч усі керівники місій підтримують її.

Занадто мало американських представників розмовляють місцевими мовами. Часто ними говорить тільки один урядовець, як це було в Београді та Будапешті. В інших місцях, як у Софії, взагалі не говорив жоден. Це обмежує зв'язки з місцевим населенням чи то з урядовцями, чи й приватними особами. При офіційних нагодах американські представники користуються перекладачами, але в особистих знайомствах говорять англійською, французькою, можливо, німецькою мовами.

Це правда, що нав'язкування знайомств у балканських країнах зазнає перешкод. Румун, болгарин чи серб, що розмовляє з американцем, уже відразу буває запідозрений. Багато таких заарештовано. В Београді був заарештований і допитаний серб-садівник посольства. Але умови в окремих країнах різні. Коло зв'язків завжди можна поширити через дружні й особисті знайомства з комуністичними урядовцями.

Ясно, що не завжди вони скажуть правду.

Коли Валтер Керр і Нед Ресселл були в Софії, група комуністичних редакторів розповіла їм про спеціальне засідання «скупщини», скликане, щоб ратифікувати мирну угоду. Пізніше виявилось, що його скликали, щоб розпустити найбільшу некомуністичну партію.

В багатьох випадках американському персоналові дуже важко дістатися до керівних представників уряду. Насамперед це можна сказати про Югославію. В процесі нашого дослідження ми спробували інтерв'ювати міністра зовнішніх справ, але в сімох країнах, де він був комуністом, нам це не пощастило. Інші установи були гостинніші, але багато з них завагалися б розмовляти з нами, якби ми були не репортери, а дипломати.

Багато труднощів щодо контактування з комуністами виникає від взаємного недовір'я. Американці, звичайно,

підозрівають місцевих урядовців у перекрученні істини, а ті вважають, що американці вивідують таємні інформації. Цей стан ще більше загострився з того часу, коли президент Трумен оголосив наступ проти комунізму.

Часто бувають сутички. Начальник советського штабу в Болгарії сказав якось на офіційному прийнятті американському представникові:

— Вам би треба було перечитати три книжки.

— Які саме? — спитав той, гадаючи, що йому назвуть якісь фундаментальні твори советської філософії.

— Том перший, другий і третій книжки «Як стати дипломатом?»

Американська преса також винна в тому, що Сполучені Штати не абсолютно повно і точно інформовані про події на сході Європи. Якщо уявити собі ростуче значення цієї частини світу для розвитку американської політики, дивно стає, що там так мало постійних американських кореспондентів. Коли мати на увазі східню Європу, то ні «Юнайтед Прес» ні «Асошіейтед Прес» не має права говорити, що вони покрили весь світ мережею своїх кореспондентів.

Жодного постійного американського журналіста немає в Болгарії, хіба іноді той чи інший заскочить на кілька днів до Софії. Замість цього великі американські агенства користуються з місцевих репортерів, — їхня платня становить 50 дол. місячно, — вони, цілком зрозуміло, бояться повідомити про щось, ще не оголошене офіційно, бо не користуються захистом американських законів.

Всі ці явища вносять і свою частку до невправної американської політики на Сході.

Політика Сполучених Штатів

Ми дослідили, що вожді компартії змагаються за абсолютно тотальний контроль. У жодній з вісьмох країн вони не спираються на більшість населення. Не зважаючи на це, все ж вони захопили повну владу в Югославії, що має найбільшу подібність до советської держави, як і в Болгарії та Румунії, де опозицію змусили мовчати. В Польщі та Угорщині при владі стоять опановані комуністами коаліції, але некомуністичні партії в цих коаліціях до певної міри були ще гальмом для домагань комуністів. У Чехо-Словаччині комуністи деякий час вважали за розумне триматися в межах законности, але весь час відчували себе ними зв'язаними. Готвальд дав письмове пояснення для Гілла й Еттвуда, де говориться, що абсолютна комуністична більшість у наступних виборах «в інтересах чехо-словацького народу й держави конче потрібна й можлива»^{*)}. У Фінляндії комуністи не мають вирішального голосу у внутрішній політиці, але вони контролюють таємну політичну поліцію. Тільки в Австрії, де вони змушені працювати під наглядом 4-х держав, їм ще не вдалося вибитися нагору.

^{*)} Останній наступ комуністів у цій країні довів правильність прогнози! — прим. ред.

Уряди всіх цих держав, за винятком Австрії, служать советським інтересам. Це було цілковито ясно і яскраво продемонстроване, коли їх змусили відкинути плян Маршалла, хоч навіть самі комуністичні члени урядів Чехо-Словаччини, Польщі та Угорщини були переконані, що плян якнайкраще служитиме інтересам їх країн.

Можна було встановити, що успіхи комуністів залежать, головним чином, від безпосереднього втручання советської армії, далі від посереднього тиску Советського Союзу, від здібностей та енергії й фанатизму комуністичного керівництва, нерішучості й неоднотайности серед некомуністичних партій, від політичного використання комуністами реформ, що їх виробили інші партії, та від того, що в кожній країні, крім Австрії, комуністам удалося захопити в руки міністерство внутрішніх справ з таємною поліцією.

У цих країнах панує плянове господарство, побудоване на націоналізації або принаймні на державному контролі основних видів промисловости. Зовнішня торгівля суворо контролюється. В основу її покладено товарообмін.

Ми показали, що успіх цих плянів, стоїть під знаком запитання через брак чужоземних капіталовкладень та кредитів. Поважний поступ у Польщі, Чехо-Словаччині та Югославії був би неможливим без допомоги УНРРА, що становить мільярд доларів. На початку цього року доплив унррівських поставань висох. Одночасно припинився ріст індексу промислового виробництва в Польщі.

В Чехо-Словаччині виник великий дефіцит у торгівлі з Америкою, і вона стоїть перед доляровою кризою. Товари, що раніш приходили з Німеччини, вона мусить тепер купувати в Англії та Америці за долари чи фунти.

Росія пробує викликати до життя східньо-європейський блок, що його господарство було б синхронізоване з советським. Але Росія неспроможна задовольнити основні потреби цих країн на сталь, варстати, сировину, с/г машини, промислове знаряддя. До цього часу росіяни сами ще забирали з цих країн товар й знаряддя, але дуже мало давали на заміну.

Росіяни не можуть, а американці не хочуть допомагати. Бо американська політика не підтримує відбудови східньої Європи.

Коли закінчилися війна, Америка зобов'язалася через УНРРА допомогти зруйнованим війною країнам. Метою американської політики було здійснення ялтинської угоди, що гарантувала вільні демократичні вибори у східній Європі.

Ця політика виявилася помилковою в Польщі, Угорщині, Румунії й Болгарії. Американська дипломатія була безсила супроти політичних нападів місцевих комуністів, підтриманих большевизмом. Міністерство закордонних справ дивиться на ці країни, як на «втрачені» в тому розумінні, що їх зовнішня політика робиться в Москві. Плян Маршалла був пробою: країни, що їм не дозволили взяти в ньому участі, не можна більше вважати за самостійні.

Американські дипломати впевнилися, що за допомогу УНРРА дістають подяку й хвалу не країни, що постачали гроші й товари, а місцеві комуністичні уряди: в Югославії людям розповідають, що «УНРРА» — це назва російського міста.

Доктрина Трумена і плян Маршалла перенесли центр ваги американської господарської політики з праці над

господарською відбудовою світу на господарську війну проти ССРСР і її держав — сателітів. Американська політика вичікування кризи в східній Європі в наслідок недопродукції стоїть віч-на-віч із советською політикою вичікування кризи в США в наслідок перепродукції. (І те і те — помилка. Прим. ред.)

Американська політика продовжує протестувати проти нечесних виборів та проти придушення опозиційних груп. Завдяки цьому і завдяки праці маленької служби інформації США східньо-європейці знають, що Америка не втратила інтересу до них.

Логіки цієї нової американської політики не можна заперечувати. Вона, мабуть, єдина можлива в сучасних умовах, але вона має й певні хиби. Європа — це господарська єдність; тиск на господарський рівень однієї половини має вплив на другу. Так, наприклад, усі європейські країни конче потребують польського вугілля.

Коли Ян Масарик був змушений відмовитися від своєї згоди прибути на конференцію в справі пляну Маршалла, він сказав: »Я бажаю вам найбільшого щастя«.

Він пояснив, що Чехо-Словаччина та інші східньо-європейські країни дістануть вигоди з підвищення добробуту західньої Європи. І навпаки

Крім того, певні пункти сучасної політики дуже обтяжують завдання нашої пропаганди. Плян Маршалла означає, що оздоровлення Німеччини стане на першому місці перед країнами, що не беруть участі в пляні, тобто Польща та Чехо-Словаччина. Цього не сталося б, якби ССРСР не змусив ці країни відкинути плян. Але тепер ці країни доводять з дивною логікою, що вони не беруть участі в пляні саме через те, що Німеччині віддано першість. З по-

гляду психологічного можна вважати, що для народів, які 6—7 років страждали під нацистським терором і над усе бояться його повторення, ненависть до німців важливіша, ніж будь-яка логіка. Думка, хоч би яка вона була неправильна, що Америка намагається знову відбудувати сильну Німеччину, — викличе ворожі настрої до США і пожене ці народи в обійми СССР шукати захисту проти німців.

Нарешті треба підкреслити, що в деяких із цих країн комуністичне панування не має твердого ґрунту. Чи не послужить «списування з рахунку» пляну Маршалла такої країни, як Чехо-Словаччина, зміцненню цього панування в ній? Добробут і вищий життєвий стандарт означали б там підтримку тих елементів, що намагаються захищати свободу й людські права та борються з комуністичним свавіллям.

Можна напевно сказати, що негативна американська політика зміцнюватиме комуністів, а господарська криза буде їм бажаним приводом для захоплення абсолютної влади.

Вказати ці слабкі хиби ще не значить запевняти, ніби вся політика неправильна. Американська політика у східній Європі — це лише супровідне явище американської політики супроти Советського Союзу, а там грають ролю ще деякі міркування, що їх розгляд виходить за межі цієї праці.

Але на цих просторах існують великі політичні господарські й культурні розбіжності. Тому нам здається, ще передчасно казати, ніби так звана «залізна завіса» спустилася вже остаточно.

ЗМІСТ

ЯК СКЛАДЕНО ЦЕЙ ЗВІТ	Стор. 3
ВИШУКУВАННЯ ФАКТІВ	5
РОЛЯ СОВЕТСЬКОЇ АРМІЇ	10
СХЕМА ЗАХОПЛЕННЯ ВЛАДИ	18
ДЖЕРЕЛА КОМУНІСТИЧНОЇ СИЛИ	24
ОПОЗИЦІЯ	28
ЗАГРОЗА ОСНОВНИМ ПРАВАМ ЛЮДИНИ	33
БОРотьБА ІДЕЙ	38
ГОСПОДАРСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ	44
ВІДПОВІДЬ НА ПЛЯН МАРШАЛЛА	49
АМЕРИКАНСЬКІ ДИПЛОМАТИ ЗА ПРАЦЕЮ	55
ПОЛІТИКА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ	59